

# SOARELE: SENSURI PROFANE ÎN HORELE DIN NORDUL MEHEDINȚIULUI

CORNELIU DRAGOMIR\*

## ABSTRACT

### THE SUN: PROFANE MEANINGS IN THE ROMANIAN HORA DANCES IN NORTHERN MEHEDINȚI

In this work, we aim to present the way in which the “hora”, as a form of manifestation of folk culture, retains, in the rural area of Northern Mehedinți jurisdiction, certain elements of the pagan forms of manifestation of pre-Christian religiousness – dating back to the Geto-dacians – afterwards coexisting and interwoven with the Christian-Orthodox values.

We also show one of the most expressive aspects of this phenomenon, namely the way in which the sun is projected, through its complex form and meanings, implying the sacred perception of the world, but also as a source of warmth, protection, purification, at the level of the ludic compartment of social life. The hora phenomenon is depicted in 18 specific forms and followed within the current traditional daily life, as a means of perpetuating ancient beliefs, of Dacian origin, in a pastoral-agricultural context, throughout life, as it is marked by its great moments: christening, wedding, funerals.

**Keywords:** folk culture, hora dance, Sun, pre-Christian religiousness.

## INTRODUCERE

**Motto:** „Lumea socială se dezvăluie ca o reprezentare [...], practicile nu sunt decât roluri de teatru” (Bourdieu, 2000).

Creație de sine stătătoare dar strâns legată de cântec, pantonimă și teatru, arta jocului popular înfrumusețează viața omului în momentele importante ale nașterii, căsătoriei și chiar al morții, în obiceiurile de peste muncă, sărbătorile tradiționale și întâlnirile colective precum șezători, rugi (nedei/*negee*) și clăci.

---

\* Correspondence address to Corneliu Dragomir: Universitatea de Vest din Timișoara, România; e-mail: [corneliu20@yahoo.com](mailto:corneliu20@yahoo.com).

Mereu alături omului ca formă a umanizării sacralui, reprezentare a sentimentelor colective și trăirilor personale, dansurile populare ajunse în vremea noastră, cristalizate în forme artistice de mare valoare, cu un pronunțat specific național, exprimă pregnant caracterul, temperamentul, iscusința, finețea și vitalitatea comunității. Viața satului tradițional din peisajul mioritic nu a putut și nu poate fi înțeleasă în conținutul culturii populare fără tradiționala horă, deosebită de la o zonă la alta ca formă, dramaturgie și poetică, după joc, melodii și costume, după ritm și tempo, după un fel de a striga și a chiui.

Hora reprezintă un spațiu protector și integrator al actantului. Derularea manifestării ludice în spațiul sacralității, simultan cu dramaturgia bunei dispoziții în spațiul profanului, arată că cele două lumi sunt în consens, completându-se reciproc. În literatura de specialitate se subliniază caracterul mai mult ritual decât de divertisment al jocului popular, al cântecului și al însoțitorilor săi: poetică, manifestările ludice, dramaturgice. Jocul are și funcție de mediere, el organizează și ordonează comportamentul uman, asigurând reinstaurarea actantului și actanților, individual sau colectiv, în realul semnificativ. În plus, jocul, are rolul fundamental de restabilire a legăturii permanente între toate nivelele spațiale și temporale.

Tema lucrării de față o reprezintă, așa cum am arătat, studiul formelor și semnificațiilor sociale și religioase ale horei în contextul culturii populare din nordul județului Mehedinți. Prin demersul de față ne propunem observarea și cercetarea modului și a factorilor sociali, culturali și simbolici care pun în evidență fenomenul horal, așa cum se regăsește el în manifestările colective de peste an. Pentru acesta, în decursul anilor 2008–2009, am înregistrat, într-un cadru natural, utilizând un ghid de observație, 18 *evenimente*. Derulat cu mijloacele unei metodologii calitative, prin acest studiu, cu caracter aplicativ, putem avea acces la ritualurile, poetica și cultura populară a localnicilor din Plaiul Cloșanilor.

Explorarea fondului și contextului social al ritualurilor și fenomenelor religioase își păstrează legitimitatea științifică profundă conferită de mai bine de un veac prin studiile lui Arnold van Gennep (1909), Emile Durkheim (1912), Vulcănescu (1995). Este meritul marelui sociolog Dimitrie Gusti și al școlii coordonate de el de a fi arătat că în înțelegerea unui spațiu social, utile sunt și creațiile populare, care, atent studiate, ne permit conturarea unor elemente de monografie (cadrul cosmologic, cadrul biologic, cadrul psihologic, cadrul istoric, manifestările spirituale, manifestările economice, manifestările etico-juridice, manifestările politico-economice, unitățile și procesele sociale<sup>1</sup>), prin înțelegerea modului în care comunitatea își reprezintă spațiul identitar. Creația spirituală, populară, în contextul nostru, al unei comunități, în particular a mediului sătesc, îl interesează pe sociolog în cel mai direct mod. „Să luăm în seamă viața sufletească, adică o viață ascunsă, pe care nu o poți afla ușor” și astfel să putem „înțelege cât mai bine psihologia oamenilor din satul nostru” (Stahl, 1939, p. 115).

---

<sup>1</sup> Enumerarea și schematizarea abordării monografice asupra comunității sătești, așa cum se regăsește aceasta în *Monografia – teorie și metodă*, D. Gusti, T. Herseni, H.H. Stahl, p. 122–151.

### CADRUL NATURAL, CONTEXTE MISTICE ȘI RELIGIOASE

Nordul Mehedințiului este o zonă cu particularități bine definite, cu un specific ce s-a impus în patrimoniul cultural românesc prin autenticitate și frumusețe. Mărturiile ale modului în care folclorul memorează fapte semnificative din viața localnicilor, poetica, cântecul, manifestările teatrale, dansul popular și pantonima, nu reprezintă nimic altceva decât o invitație, o invitație la călătorie a neinițiatului, alături de localnic, pe potecile muntelui din Nordul Mehedințiului, spre acele minunate locuri încărcate de legendă și istorie, amintind mereu de începuturile lumii, locuri unde de ani și ani primăvara vine pentru a se înveșmânta cu floare și cântec, la tradiționala sărbătoare a liliacului. Și poate că nicidecum doinele Mehedințiului nu vor suna mai frumos și mai profund aici, la Ponoare, în imensul amfiteatru de stânci de lângă Podul lui Dumnezeu, așa cum numesc localnicii podul natural de la Ponoare, format ca urmare a prăbușirii tavanului unei peșteri, și poate că niciunde costumele pentru care femeile Mehedințiului au cules toate minunile de culori ale primăverii nu sunt mai strălucitoare decât aici, lângă pădurea de liliac.

Arta jocului popular nu are nimic gratuit în ea, mai mult chiar, prin interpretarea jocului se poate ajunge la descifrarea unui mister și, astfel, actantul devine contemporan cu el însuși. Jocul devine, așadar, o experiență a sacrului și actantului, laolaltă. *Imaginarul ludic* (Suiogan, 2004, p. 1261) este cel care ne demonstrează cel mai bine că avem de-a face, la nivelurile acestor ritualuri, cu o atitudine magică față de lume, printr-o „lărgire a lumii cosmice, desființare a limitelor ce separă viața de moarte, existența de pre existență, imanența de transcendență, lumea vizibilă de lumea invizibilă” (Evseev, 1994, p. 21). Toate comportamentele rituale, magice și religioase, în același timp, îi oferă individului uman posibilitatea de a trăi în acea *lume deschisă*, cum o numea Mircea Eliade, o lume a echilibrului total.

În cadrul sărbătorii, între actorul social și ceea ce este dincolo de el, actantul, se stabilesc relații care impun un anumit comportament. Atât jocul cât și sărbătoarea presupun existența unei structuri de rol, actantul jucând un rol, implicit jucându-se pe sine însuși. Rolul presupune de cele mai multe ori prezența măștii. Masca are un evident rol de mediere, ea are puterea de a stabili anumite legături între micro- și macrocosmos, fiind un element ce asigură continuitatea la nivel de tip tradițional. „Figurile unei ființe sau ale unei stări produc acea ființă sau acea stare” (Durkheim, 1995, p. 326). Apariția măștii (costumul popular) va genera în mod inevitabil ieșirea din cotidian și intrarea într-un univers mitic.

Intrarea în joc presupune asumarea condiției celui care vrea să-și depășească condiția umană, pentru că trecerea spre starea supraumană nu se poate realiza decât prin acceptarea unui sistem complex, dar coerent, de condiționări cu caracter comportamental și vestimentar. Astfel, pentru a accede la acest nivel de manifestare, actantul nu alege o vestimentație cotidiană, ci una specială, demnă

contextului în care se află. Dacă, până la jumătatea secolului al XX-lea, indiferent de cohortele de vârstă, actanții purtau vestimentație produsă în gospodărie, după această dată tinerii, adolescenții și adulții folosesc preponderent articole vestimentare achiziționate. Doar cei aflați la vârsta senectuții își păstrează diacriticele vestimentare identitare ale comunității de apartenență, produse în propria gospodărie.

### FENOMENUL HORAL ÎN COTIDIANUL TRADIȚIONAL ACTUAL

Hora satului este o manifestare amplă. În ansamblul stilului românesc al jocului popular, dansurile populare din ținutul Mehedințiului, cu un farmec aparte, cu o spectaculozitate și o vivacitate rare, ocupă un loc de frunte. Hora este un prilej de bucurie și destindere, o adevărată dezlănțuire de voie bună și veselie, care ține până seara târziu, dar nu noaptea. Hora impune prin forma sa sărbătorească, coloritul viu al costumelor populare purtate, cu precădere de persoanele vârstnice, după jumătatea secolului al XX-lea, dar mai ales prin descătușarea de energie oferită de joc.

Ocaziile de organizare a horei sunt foarte multe. Sunt implicate mai toate sărbătorile tradiționale (religioase, sociale, agrare, cronologice), exceptându-le pe cele din perioada posturilor, datorită interdicțiilor creștinești.

Inițial, tocirea și plata muzicanților, a lăutarilor, se făcea prin efortul liderilor comunității, după jumătatea secolului al XX-lea s-au instituționalizat aceste sărbători, iar plata lor se face cu bani din bugetele instituțiilor administrativ-teritoriale (Primăria comunei). Plata se făcea, în trecut, în bani sau prin oferirea de produse agricole: grâu, porumb etc.

Actanții nu sunt, în mod obligatoriu, membrii comunității din satul organizator al horei. Tinerii din satele învecinate leagă prietenii, învață hore unul de la altul.

Zăvoiul, centrul satului (școala, biserica, primăria) sau răscrucea/răspântia (intersecția) de drumuri sunt spațiul unde membrii comunității simt că este vatra satului. Acolo este locul de organizare a horei. Răspântia reprezintă, pentru oamenii culturilor de tip arhaic și tradițional, locul unde se puteau aduna laolaltă morții și vii, reconstituindu-se astfel acel întreg format din cele două jumătăți: lumea de aici și lumea de dincolo. O astfel de sărbătoare, nu se putea desfășura fără o reconstituire a centrului, singurul capabil să pregătească refacerea stării de echilibru.

Modul de punere în scenă al horei este foarte important, pentru că el nu vizează numai spectacolul sau spectacularul, spectaculosul, în sine, ci se dorește fie neutralizarea, fie reactivarea unor forțe a unor acțiuni (moduri și modalități specifice de *a face*), iar acțiunea are drept scop imediat ordonarea gândurilor, a acțiunilor actanților. Acest lucru este făcut posibil doar de acea coerență internă specifică unei acțiuni sacre. Vorbim, asociindu-ne lui Bourdieu, despre o

eficacitate simbolică a jocului. „Corpul crede în ceea ce joacă. El nu reprezintă ceea ce joacă, el nu memorează trecutul, el acționează trecutul și, astfel, anulându-l ca atare, îl retrăiește” (Bourdieu, 2000, p. 143)

Ca și șezătorile, acest obicei întreține climatul de viață spirituală și mistică a satului, îi întărește climatul de viață sănătoasă, prin „gura satului” sau „bârfa babelor” și ascuțișul tăios al strigăturilor de mare vitalitate, bogăție și varietate. Se sancționează orice purtare necorespunzătoare, cum ar fi refuzul unei actante de a răspunde la o invitație adresată de un actant, poate mai sărac, mai puțin chipeș sau cu un prestigiu social mai scăzut. În timpul horei se strigă strigături cu o largă arie semantică și o fină ironie, vizând anumite neîmpliniri ale unor membri ai comunității sau caractere dezirabile...

**FORME DE HORĂ: HORA DE MÂNĂ (BOIEREASCA), SÂRBA, DANȚU’,  
„HORA GE DRUM LUNG”...**

Având drept surse practicile de cult și nevoia de bună dispoziție, hora s-a diversificat exprimând, prin arta sincretismului, diverse stări afective, profund logice.



Hora de mână, boiereasca, așa cum este ea numită de localnici, este jocul care deschide de fiecare dată suita de hore. Prima dată intră în joc bărbații maturi în număr de doi, ei fiind cei ce tocmeșc hora. Apoi se prind, pe rând, cunoscuți și apropiați ai acestora, fără a se ține cont de legăturile de cosangvinitate, dar numai parte bărbătească și, de regulă, chemați de inițiatori, apoi vin tineri încă nechemăți.



Începutul horei boierești și apoi desfășurarea sa în Nordul Mehedințiului

Fetele și nevestele așteaptă pe margine, până când bărbatul din față sau cel din urmă își alege fata pe care o cheamă în horă. Aceasta poate fi propria soție sau consoartă, dar nu în mod exclusiv. După aceea pot intra în horă orice persoane de

sex feminin, acolo unde doresc, fără să-i despartă pe cei de le extreme. Nu exclusiv, dar ca o manifestare preponderentă, persoana nouă intră alături de două, trei persoane cunoscute și *sparge* hora, realizând *răstoaca de horă*.

Hora de mână este *hora la care se pringe ge mână* toată suflarea satului, de la copiii de patru ani până la persoanele foarte vârstnice. Este o horă lentă, se joacă *de mână*, trei pași înainte și unul înapoi, legănat. După hora de mână, care se întinde cât e zăvoiu de mare, urmează jocuri mai alerte, mai *încinse*, cum spun localnicii, sârbă, danț, ungurică, bordeiaș, sălcuță, fără a se ține cont de o anumită ordonare sau longitudine temporală a momentelor. Sârbele sunt mai ritmate, mai alerte și, mai ales, pline de virtuozitate, pentru că fiecare om are un fel al său de a juca o sârbă, asemenea personificării rolului social în cadrul dramaturgiei cotidiene. Mișcarea presupune executarea a doi pași mai mari și unul *mințit*. Danțul și ungurica sunt cu mult mai alerte, se joacă trei pași înainte, trei pași înapoi, cu doi pași *mințiți*, nu unul ca la sârbă. De regulă, bătrânii *se trag* spre margine, lăsând tinerii *să joașe*, privind cu drag și admirație la cei ce joacă, adesea comentând favorabil, trezind sentimente de nostalgie și evocări ale trecutului, prin rememorarea unor experiențe de viață.

Nu în mod exclusiv, dar de regulă, taraful îl urmărește pe cel ce joacă în față, conduce hora, sau *ia hora-naince*. Acestuia îi este atribuit un prestigiu social aparte, fiind un om respectat în comunitate.

Atât la hora de mână, cât și la sârbe, joacă și fete lângă băieți, fete lângă fete și băieți lângă băieți, identitatea sexuală având rol principal în faza incipientă a manifestării, apoi ea decăzând ca importanță în favoarea caracterului unitar al comunității, coeziunii sociale.

Sunt hore de cerc, de melc sau de șarpe, de Soare.

Un adevărat spectacol antic de o frumusețe aparte, este hora *ge drum lung*, hora de pomană, hora morților. În Ținutul Mehedințului, în perioada dintre Paște și Rusalii, dar mai ales în Săptămâna luminată, se comandă hore pentru cei morți, după care abia s-a terminat doliul. Hora e plătită de familia celui dispărut.

Persoana care arvunește lăutarii alege un fecior care să *joașe'naince*. Pe rând, cei prezenți, se prind într-o horă lentă și legănată, în forma Soarelui. Ai casei și rudele celui mort, care doresc să între în joc, calcă de trei ori peste o *cârpă*, pe care apoi o dau celui care *ține hora*, adică joacă în partea opusă celui ce *ia hora'nainte*. Așezarea oamenilor se face aleatoriu, fără a se ține cont de prestigiul social, sex sau alte diacritice sociale sau demografice.

În numele celui dispărut se împărțeau flori de câmp, lumânări aprinse, batiste, dacă era bărbat, sau *basmele* dacă era femeie, colaci și *șeva pă colac*, cum ar fi bucăți de brânză, mere... Toate acestea se pun fie într-un coș împletit din nuiele, cotăriță, fie într-un săculeț destul de mare și încăpător.



Împărțirea darurilor *ge drum lung* celui mort

A mânca din colac este un gest ritualic și simbolic în același timp, căci avem de a face cu participarea la „paradigma devenirii universale”, la starea de echilibru. A mânca din colac reprezintă, pe de o parte, sacrificiu, a-l ajuta pe actantul principal să treacă peste pragul devenirii sale în lumea cea fără de griji și nevoi și, pe de o altă parte, depășirea unui stadiu primar și trecerea la un nivel superior, actantul secund însuși comunicând cu lumea celor morți, fără pericole. Celor ce le este greu a se desprinde de amintirea celui dispărut, *cu greu* se pot include în această horă, ea reprezentând atât un moment de pomenire, cât și de despărțire a celor vii de cel mort.

Nimic nu poate întrece în frumusețe și măreție un asemenea spectacol. Hora de pomană apare ca o împlinire a omului prin moarte, semnifică intrarea lui într-o altă lume, cea a veșniciei. Nu este exclus ca pe vremuri să fi existat și pe aceste locuri o practică magică a celui mort. Prin trasarea unui cerc în jurul său, se închideau toate căile de acces ale acestuia în lumea celor vii, poate așa se explică, în tradiția celor vii a horei de pomană, solemnitatea ei neobișnuită și caracterul protector.

Contextul este unul sărbătoresc, colectiv, într-un spațiu de petrecere al satului, nu întâmplător, fie în fața bisericii, ori a școlii sau în centrul satului.

#### „SOARE, SOARE, FRACE SOARE/LUNGEȘCE ZÂUA MAI MARE”

Hora, procedeu magico-mistic de cunoaștere a lumii și a vieții, este cel mai semnificativ ritm ce ține de cultul solar, sugerat prin mișcarea circulară sau în spirală a actanților, iar prin baterea pământului cu piciorul reprezintă și o rămășiță a unui cult de fertilitate. Astfel, se relevă ocupațiile primare și resursele fundamentale de câștig și subzistență ale membrilor comunității, specifice societăților ce practică agricultura de subzistență și pastorală, dar și apropierea de credința mistică a zeului suprem antecreștin și dac, Soarele. Prin forma solară a

horei, se semnifică lumina și se configurează un context favorabil interacțiunii sociale: fiecare actant stă față în față cu ceilalți actanți, fiecare actor social poate interacționa vizual și social (saluta, comunica) cu un cunoscut, o rudă ori un alt sătean, bucuria revederii fiind asimilată regăsirii.

Se înțelege, în exergă, caracterul comunitar al specificului activităților, colectiv și nu familial, căci jocul nu se realizează în perechi de doi cu doi, ca în Banat, ci în cerc, semicerc sau spirală, ceea ce relevă o importanță egală a tuturor jucătorilor, precum în geometria plană toate punctele de pe marginea unui cerc sunt egale ca importanță față de centru. Soarele, centrul cosmosului pentru lumea egocentristă a tradiționalului, se regăsește ca semnificant al darurilor oferite în timpul horelor, cu precădere al punților dintre *lumi*, cum ar fi lumea viilor și cea a morților. Cel mai semnificativ act pare a fi aprinderea focului din cruce de drumuri. Este vorba de conservarea *buturugii sacre*, de origine traco-dacică, aprinsă pentru a ajuta Zeul Soare să capete puteri noi. În directă relație cu acest cult vom pune nu numai forma horelor din Nordul județului Mehedinți, Mehedințiul însuși, Oltenia și Muntenia, ci și mitul focului viu care are puteri magice: purifică, luminează... Adunarea membrilor comunității în jurul acestui foc intră în aria funcțiilor mistice ale focului: purificarea, oferirea protecției totale, căldura, luminarea.

În fond, toate acestea, și nu numai, demonstrează faptul că, pentru o cultură de tip tradițional, un cuvânt, un gest, un obiect nu are nimic gratuit. Țăranul român știe întotdeauna să își apropie forțele supranaturale, să le înduplece și să le îmbuneze, în sensul nevoilor lui materiale și spirituale.

#### BIBLIOGRAFIE

1. BERNEA, ERNEST (1985), *Cadre ale gândirii populare românești: contribuții la reprezentarea spațiului, timpului și a cauzalității*, București, Editura Cartea Românească.
2. BOURDIEU, PIERRE (2000), *Simțul practic*, Iași, Institutul European.
3. CULIANU, IOAN PETRU (1996), *Călătorii în lumea de dincolo*, ediția a-II-a, București, Editura Nemira.
4. DURKHEIM, EMILE (1995), *Formele elementare ale vieții religioase*, Iași, Editura Polirom.
5. ELIADE, MIRCEA (1995), *Sacrul și profanul*, București, Editura Humanitas.
6. GAIL, KLIGMAN (2006), *Nunta mortului: ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, Ediția a II-a, Iași, Editura Polirom.
7. VAN GENNEP, ARNOLD (1996), *Rituri de trecere*, Iași, Editura Polirom.
8. MAUSS, MARCEL, HUBERT, HENRY (1997), *Eseu despre natură și funcția sacrificiului*, Iași, Editura Polirom.
9. SUIOGAN, DELIA (2006), *Simbolistica riturilor de trecere*, București, Editura Paideea.
10. STAHL, HENRY, H. (1981), *Amintiri și gânduri din vechea școală a monografiilor sociologice*, București, Editura Minerva.
11. VULCĂNESCU, ROMULUS (1995), *Fenomenul horal*, București, Editura Arhetip.